

Vruchten van het Hoogveldweekend (11-13 oktober 2019): aan de slag met enkele quotes uit de toespraak van prof. Johan Verstraeten

(2) Het gelaat van de andere, op weg naar zijn bevrijding

Lezing:

Geef aan wie u vraagt, en wend u niet af als iemand van u lenen wil. Gij hebt gehoord dat er gezegd is: Gij zult uw naaste beminnen en uw vijand haten. Maar ik zeg u: Bemint uw vijanden en bidt voor wie u vervolgen, opdat gij kinderen moogt worden van uw Vader in de hemel, die immers de zon laat opgaan over slechten en goeden en het laat regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen. Want als gij bemint die u beminnen, wat voor recht op loon hebt gij dan? Doen de tollenaars niet hetzelfde? En als gij alleen uw broeders groet, wat voor buitengewoons doet gij dan? Doen de heidenen dat ook niet? Weest dus volmaakt, zoals uw Vader in de hemel volmaakt is.

Mt 5,43-48

Overweging

‘Het gelaat van de andere, op weg naar zijn bevrijding.’

Vanuit deze quote uit de toespraak van prof. Johan Verstraeten tijdens het Hoogveldweekend, start ik deze overweging met een link naar mijn bachelorproef en mijn werk. Toevallig wordt in de hele wereldkerk op initiatief van Paus Franciscus ook vandaag een werelddag van de Armen gehouden.

Zelf werk ik reeds 30 jaar in de VDAB waarvan 10 jaar als armoede consulente. Mijn doelgroep bestaat uit arme werkzoekenden die op de eerste plaats niet aan de slag geraken en die extra ondersteuning nodig hebben. Mijn visie is dat ik de mens benader in het gewoon kunnen zijn en waarin iedereen tot zijn recht komt en in zijn waardigheid erkend wordt. Emmanuel Levinas, stelt dat de aanwezigheid van de ander mij oproept tot het antwoord op de vraag op welke manier ik mij tot hem ga verhouden. Vanaf het moment waarop ik me bewust ben van het bestaan van de ander als andere-gelijk-aan- mezelf, word ik geconfronteerd met de vraag hoe ik me tot hem zal verhouden. Als mens ontsnap ik niet aan de oproep die uitgaat van het gelaat van de ander. Louter en alleen mijn aanwezigheid zet mij in de schuld ten aanzien van die andere. We zijn bij elkaar en moeten wat met elkaar. Het is het begin van ethiek en verantwoordelijkheid. “Wat heb jij gedaan” impliceert ook: “Wat ga je nog doen tegenover anderen?”

Wanneer ik naar de verhalen van mijn mensen luister, valt het op hoe vaak zij het hebben over de momenten waarop zij object waren voor de ander, de momenten waarop niemand met hen rekening hield. Ze waren object voor de mensen met wie zij leefden, maar zij waren ook object voor hun werkgever of voor een hulpverlener. Zij waren een werkkraacht of een geval of een obstakel. Vaak waren zij de derde in een relatie en werden er voor hun keuzes gemaakt die geen rekening hielden met hun belangen. Zij vertellen me ook hoe vaak en hoe zeer zij hebben geprobeerd wel rekening te houden met de belangen van de ander, hoe erg zij proberen het goede te doen.

Levinas roept ons op tot verantwoordelijkheid, tot een passend antwoord. Dit geldt ook op grote schaal. De Ander bij uitstek is de vreemde, de haveloze, de kwetsbare. Van hem gaat een appèl uit, de roep om hem niet te doden. Dit doden moet niet alleen letterlijk opgevat worden, maar ook in de ruime zin: ik dood hem als ik hem negeer, als ik hem minacht, als ik hem kwets. Dit appèl raakt mij in mijn wezen, het is lichamenlijk voelbaar, een kronkel in de buik, een gevoel van onbehagen als ik weer een bedelaar voorbijloop, een dakloze zie die geen plaats heeft om ergens te slapen, jonge kinderen die op een wachtlijst staan voor levensnoodzakelijke hulp, een lege boterhamdoos, een onbetaalde

schoolrekening, een toekomstig asielhuis die in brand gestoken wordt... Soms mijden we de blik – het gelaat – van die ander om het appèl minder dwingend te ondergaan, maar vaak lukt dit maar half, voelen we zijn ogen op onze rug priemen, horen we haast zijn roep. (Vandaar mijn voorkeur evangelie Mt 5, 43-48)

Mijn mening is eveneens dat mensen in armoede nog veel te vaak onder de radar verdwijnen. Het is een doelgroep waar men niet zo graag mee werkt. Misschien omdat ze ons te veel doen denken aan wie zijn verantwoordelijkheid dit is als mensen in armoede leven?? Toch is het belangrijk dat we het politieke karakter verder ontwikkelen en durven onze verantwoordelijkheid op te nemen net zoals Levinas omschrijft. In het huidige armoedebeleid wordt de arme maar al te gemakkelijk met een subtiel, maar volmaakt gebrek aan respect en erkenning benaderd. Zijn eigen verhaal doet er niet toe, zijn eigen logica en goede redenen zijn nauwelijks interessant, zijn persoonlijke waarden en prioriteiten worden overruled. De arme: die valt men in de rede. Wat telt is wat past in het systeem van hulp en voorzieningen.

(Voorbeeld Vlaams regeerakkoord: 8 pagina's armoede, (copy paste van een gefaald regeerakkoord), huidig regeerakkoord naar wz (35 pagina's, activering en sanctionering) term: randproblematiek: dakloze die voor je neus zit, mama die gevlucht is door huishoudelijk geweld, enz)

Armoede is een onrecht en een schending van de mensenrechten. Armoede heeft enorme gevolgen voor de gevoelswereld van mijn mensen. Deze uitsluiting zorgt er ook voor dat mensen in armoede andere kennis en vaardigheden opbouwen dan de rest van de samenleving en het zo moeilijker hebben om hier aan deel te nemen. De structurele uitsluitingsmechanismen en de verschillende effecten hiervan zorgen voor een kloof, een missing link tussen het leven van de arme en dat van de niet arme. De missing link gaat evenzeer over het zich niet bewust zijn dat men al die aspecten van elkaars leefwereld niet kent. Dit niet begrijpen van elkaar, zorgt voor misverstanden in de communicatie. En dan voelen we ons allemaal onbegrepen.

Verbinding is dus belangrijk. Verbinding kan enkel plaatsvinden als eerst veiligheid geïnstalleerd wordt. En dit vraagt tijd. Tijd voor ontmoeting, tijd voor verbinding. De mens in armoede heeft dit existentieel verlangen naar verbinding. Ik heb ook dit verlangen naar verbinding. Twee existentiële verlangens naar verbinding ontmoeten elkaar. Bouwen aan verbindingen is ook bouwen aan een plek waar mensen, mensen mogen zijn of een relatie aangaan waar ze met hun verhaal terecht kunnen, een veilige en vertrouwde vluchthaven. Van hieruit kunnen bruggen worden gelegd naar de samenleving. Verbindend werken is dus een langzaam proces waarin mensen terug van betekenis zijn en om in dialoog te kunnen gaan. In dialoog kan de mens in armoede opnieuw van betekenis zijn. Hij is opnieuw iemand. Hij ervaart dat relaties toch betrouwbaar kunnen zijn. De basis van veilige hechting. Hieruit kan hij kracht halen om de dialoog op te nemen met wie hij in zijn context verbonden is. Hierin zitten bronnen van kwetsuren maar ook van genezing. Het ene kan niet zonder het andere.

Vandaar dat onze houding van cruciaal belang is hoe je omgaat met kwetsbare mensen. Ik heb ze voor mezelf (en dus ook voor jullie) gebundeld in 7 uitdagingen.

1) De kracht van mensen zien:

Je kan alleen het negatieve en het falen zien van mensen in armoede. Je kan echter ook het positieve zien en erkennen, de stappen die ze zetten. Je kan jezelf ook de vraag stellen hoe jij het zou doen in dezelfde situatie. Dan zie je nog beter hun krachten, de positieve elementen in hun leven. Je vertrekt van uit de mens zelf aangezien hij expert is van zijn eigen leven. Concreet betekent dit dus dat het zelfvertrouwen verder versterkt wordt en waarbij eigen keuzes gerespecteerd worden. De hoop op succesvolle verandering vergroot en volgende kleine stappen ontstaan. Hoop geeft kracht. Hoop doet leven.

2) Hun verhaal beluisteren:

Luisteren is interesse hebben, is mensen “au sérieux” nemen en belangrijk vinden. Je kan de leefwereld van mensen verkennen door deze te bevragen. Forceer echter niets, laat het ritme van het gesprek bepalen door de mensen zelf. Het gesprek hoeft niet altijd over problemen te gaan. Hun leefwereld leren kennen en verkennen helpt je om beter te begrijpen van waaruit mensen handelen. M.a.w. de theorie van presentie van professor Andries Baart. Hij zegt immers dat het van levensbelang is bij mensen in wanhopige situaties. Je sluit je aan bij hun leefwereld en je past je tempo aan dat van de ander aan. Het is onvermijdelijk dat mensen soms domme dingen doen, maar dat wil niet zeggen dat je daarom je handen van hen moet af trekken. Je verlaat dus de andere niet. Juist kwetsbare mensen zijn het meest gebaat bij mensen die bij hen blijven, die trouw zijn. Er is dus tijd nodig om wat vertrouwen op te bouwen. Zoek dus die positieve aanknopingspunten voor een gesprek zoals de kinderen of gemeenschappelijke interesses en durf ook over jouw eigen leven vertellen.

3) Hen niet veroordelen:

Laat hen echt aanvoelen - niet beoordelen of veroordelen. Laat hen ervaren dat je hen wilt leren kennen als persoon, niet omdat ze arm zijn of problemen hebben. Het doet hen deugd als ze merken dat je niet bang of beschaamd bent om met hen contact te hebben en dat je het niet ‘hun schuld’ vindt dat ze problemen hebben. Ze kunnen in jou een bondgenoot vinden die verontwaardigd is over toestanden die niet mogen bestaan, over onrecht dat mensen wordt aangedaan.

4) Gedeelde verantwoordelijkheid:

Soms hebben we de neiging om alles te doen voor hen in plaats om samen te overleggen hoe we het samen zullen doen. Als we deze zaken samen kunnen doen dan tonen we meer respect voor wie ze zijn als persoon. Door te luisteren en niet in te grijpen, geef je hen veel meer namelijk een stuk zelfwaardegevoel!

5) Iedereen is evenveel waard:

We zijn niet gelijk aan mensen in armoede omdat iedere mens anders is, maar we kunnen wel gelijkwaardig zijn. Die gelijkwaardigheid zorgt dat het minderwaardigheidsgevoel dat veel mensen in armoede hebben, kan verminderen.

6) Een relatie aangaan in dialoog.

Met liefde en aandacht omgaan met mensen gekoppeld aan een respectvolle houding, echtheid, een open houding, empathische ingesteldheid, zorgzaam aanwezig zijn, een relatie aangaan die op vertrouwen gebaseerd is... dat kan alleen maar door naar mensen toe te gaan. Dat lukt niet van achter een bureau. Een langdurig contact opbouwen is nodig. Als je in dialoog gaat, krijg je ook een werkelijke ontmoeting tussen mensen. In dialoog gaan, betekent een geven en een nemen. Als het geven van iemand gezien en ontvangen wordt, neemt zijn vertrouwen in zichzelf en de ander toe. Dialoog werkt als een spiraal, is versterkend voor ieders persoonlijkheid en geeft groeiruimte. In dialoog komen mensen tot hun recht. Dragen en gedragen worden. Dit geeft bestaansrecht. Mensen kunnen zo gekwetst zijn in hun vertrouwen dat ze de erkenning voor de zorg die ze bieden niet horen. Hier moet eerst geluisterd worden naar hun onrecht en hun kwetsuren voordat een stap kan gezet worden naar herstel van het beschadigd vertrouwen. Het appel dat uitgaat van het gelaat van de Ander.

7) Bewaak je grenzen:

Als je contacten aangaat met mensen in armoede, moet je ook aan je zelf denken. Anders worden op een bepaald moment grenzen overtreden waar je niet zo gelukkig mee bent. Je moet niet bang zijn om te zeggen wanneer iets niet past of wanneer je niet kunt ingaan op wat ze vragen. Immers rechtuit zijn is eveneens een positieve eigenschap die mensen in armoede hebben en dus appreciëren.

Tot slot heb ik voor mezelf de opdracht gegeven om aan 'de arme' de mogelijkheid te bieden om vrienden te zijn. De arme werkzoekende kunnen me onderwijzen, ze kunnen me vormen. Als ik hun iets wil geven, als ik iets wil bieden, dan zal het van die aard zijn dat zij van mij de gelegenheid krijgen om aan mij meer terug te geven dan wat ik hun gegeven heb.

Want dat wil ik: dat hun wereld en mijn wereld dichterbij elkaar komt. En ken ik onze wereld dan misschien goed, hun wereld, wie ze zijn, wat ze meemaken, daarvan zie ik slechts op de eerste plaats de buitenkant.

Nooit zal de wereld van de armste uit de miserie geraken als ik niet geloof, niet overtuigd bent dat zij daar zelf kunnen uit opstaan. Daarom moet ik hen vragen me te helpen.

Ik ben diegene die geholpen moet worden om dichterbij hen te komen. Ik zal hen vragen moeten stellen, hun kennis van de miserie serieus moet opnemen.

Daarom zou het prachtig zijn mochten we ooit allemaal samen de kwetsbaren in de armen sluiten, niet als voorwerp van onze professioneel handelen, maar als onze medemensen, als onze tochtgenoten die ons blijven wijzen op ons mens-zijn: namelijk dat we niet alleen zijn en dat het ons in ons mens-zijn zit ingegoten, ten spijt van alle ideologieën: dat we elkaar gegeven zijn en dat we elkaar dragen, verder dragen.

Meer dan ooit ben ik er van overtuigd dat het blijvend aanraken van deze mensen in armoede, ooit de armoede kan doen verdwijnen of toch enigszins kan doen verminderen als we dit allemaal samen doen.

“Wie durft de Ander in de ogen kijken en zeggen: jij raakt mij niet”

Annemie Declercq

De Lier, 17 november 2019